

OKSANA HOLNYK
Kirovohrad

**MISTICAL AND ESOTERIC DISCOURSE
OF NOVELLA GALINA PAHUTYAK «MY BROTHER ENKIDU»**

In article delineated and analyzed mystical and esoteric in the content of the story Galina Pahutyak «My brother Enkidu» and the artistic techniques and principles of its implementation. It was found that the main problem in the novella is the problem of spiritual impoverishment and degradation of humanity. The writer reinvents the myth of Gilgamesh, particularly history Shamhat about, which is the embodiment of the Mother archetype, the Gnostic Sophia. Narrative forms (visions and dreams) reflect the history of the soul of whore of Uruk. The mystical and esoteric meaning insights of Shamhat embodied in symbols and metaphors.

Were tested principles of depth psychology to disclosure mystical experiences as a way of individuation personality.

Key words: mystical and esoteric discourse, mythological, Gnosticism, vision, metaphor, symbol, Ego, Persona, Self.

ОКСАНА ГОЛЬНИК
г. Кировоград

**МИСТИКО-ЭЗОТЕРИЧЕСКИЙ ДИСКУРС ПОВЕСТИ
ГАЛИНЫ ПАГУТЯК «МОЙ БРАТ ЭНКИДУ»**

В статье обозначены и проанализированы мистико-эзотерический смысл повести Галины Пагутяк «Брат мой Энкиду» и художественные приемы и принципы его реализации. Установлено, что главной проблемой авторских размышлений является проблема духовного обнищания и деградации человечества. Писательница переосмысливает миф о Гильгамеше, сосредотачиваясь, в частности, на истории блудницы Шамхат, которая становится символом Праматери, гностической Софии. Проанализированы формы визий и сновидений, воспроизводящие историю прозрений души девы Урука; установлено, что мистический и эзотерический смысл духовных открытий передан через развернутые метафоры и образы-символы. Апробированы принципы глубинной психологии для раскрытия сути мистических переживаний как способа индивидуации личности.

Ключевые слова: мистико-эзотерический дискурс, мифологическое, гностицизм, образ, метафора, символ, Эго, Персона, Самость.

Стаття надійшла до редколегії 03.04.2016

УДК 821.161.2

ЛАРИСА ГОРБОЛІС
м. Суми
gorbolisspu@gmail.com

**ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ
СТЕПАНА ПРОЦЮКА «РУЙНУВАННЯ ЛЯЛЬКИ»**

У статті на матеріалі роману сучасного українського письменника С. Процюка «Руйнування ляльки» означені наслідки впливу радянської системи цінностей на покоління українців, запропоновано сучасному українцеві «рецепт» виходу з духовної кризи й акцентовано на загрозі відречення від національних пріоритетів.

Ключові слова: національна ідентичність, герой, психотравма, характер, патологія.

Творчість сучасного українського письменника С. Процюка викликає особливе зацікавлення літературознавців. Сильова, жанрова своєрідність його творів, їх тематико-проблемний діапазон, а також типологія геро-

їв тощо визначають коло наукових проблем, пов'язаних із доробком письменника. Роман С. Процюка «Руйнування ляльки» – твір багатоглядий і різномірний, містить у своїй внутрішній структурі численні коди. Обраний

нами вектор дослідження пов'язаний із розкодуванням типології українця, який носить у собі згубні для його життя сліди радянської системи. «Руйнування ляльки» – це своєрідна «інструкція» для тих, хто відчуває потребу шукати й реалізувати себе в іншій – не пострадянській – системі координат. Письменник у художньому форматі запропонував своїм співвітчизникам шляхи осягнення української сутності, убезпечення від денаціоналізації. Автор озвучив проблеми, комплекси, які переслідують не одне покоління українців. Завдання статті – дослідити вектори поведінкових моделей героїв роману «Руйнування ляльки».

С. Процюк не вдається до опису зовнішності героїв, для нього це не є обов'язковим характеротворчим засобом, він обрав дії, вчинки, патології, психотравми, що є красномовними прикметами українця кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Важливу роль у структурі роману відіграє образ наратора – інтелектуала, філософа, досвідченого аналітика, який володіє знаннями з психології та психотерапії. Він бачить кожну ситуацію і людину в ній збоку і зсередини. Наратор ототожнюється з автором, який в одному з інтерв'ю зауважив, що коли б не став письменником, то хотів би бути психотерапевтом чи лікарем [див.: 5]. Обраний для аналізу твір наповнений влучними авторськими натяками, констатаціями, що, на перший погляд, чітко не окреслюються й не конкретизуються, проте є важливими у творі й водночас відкритими для потлумачень. Структура роману неоднорідна в емоційному, наративному, хронотопічному аспектах, що, очевидно, пояснюється (чи не найперше) наявністю різних типажів героїв.

Герої твору – українці: слабовольні, пасивні, духовно занедбані, брутальні, байдужі до себе й свого життя, матеріально пригноблені, з розчакнутою душею, почасти з примітивним способом мислення, пристосуванці. Це узагальнений портрет. Декого з героїв письменник означив ВВ, ТВ, акцентуючи на їхньому статусі в суспільстві як одиниці, а не особистості-громадянина. Загальна характеристика українців не вповні приваблива. Проте доза непривабливості помітно збільшується, психопортрет українця доповнюється: це

«покірний натовп із примітивними побутовими мріями» [4, 104], бидло без креативності, їм треба «булки з маслом і телесеріалів із пивом!» [4, 140], «доросле населення цієї країни – раби і лакеї. Це бестіарій приречених...» [4, 140]. Заробітчани-емігранти – «раби різномовного Господаря» [4, 138], які, коли отримують «за свою непосильну працю нікчемну суму, їм починає здаватися, що вони – о, Боже! – вільні. І інші, ще бідніші, автохтонні українські раби, навіть заздять цим безправним заробітчанами» [4, 138]. У такому середовищі «мислячій скотині тут залишається хіба що спиватися, вступати до тоталітарної секти або поволі скурвлюватися» [4, 140].

Автор описує сім типів людей [див.: 4, 109–111] не за статевими ознаками, соціальними показниками, професією чи типом характеру, а за іншими «показниками»: хтось любить просиджувати на унітазі, виколупувати бруд з-під нігтів, розглядати вуха перехожих і знайомих, четверті люблять кричати, п'яті замацують замки чи зачинені двері. «Якби п'ятих машина часу перекинула в сталінські роки (а п'яті існують у будь-які часи), – пояснює автор, – то вони першими відрікалися б від найдорожчого» [4, 112]. Шості колекціонують інтимні речі, що належать минулому, сьомі поклоняються Ляльці. «Ваша нація, – пояснює далі наратор, – а це тягнеться ще із часів козаччини..., уражена великим психічним вірусом дріб'язкової амбітності і оперетково-регіональної гетьманщини. Ви малі навіть у великому [...] Ви будете приховано, але успішно, самопожиратися» [4, 226].

Саме у таких затяжних процесах самопоглинання перебувають герої роману «Руйнування ляльки» С. Процюка – Анна, Іван, ВВ, їхнібатьки, рідні. Лише дехто, як-от Іван, це починають поволі усвідомлювати. Наратор пророчо констатує: «Ваші лідери етично не дотягують до вашого народу» [4, 225]. Подібні тези є місткими й потребують широким, зі знанням фактів із історії України коментувань, яких автор у тексті не вважає за потрібне надавати. Він лише штрихово озвучує проблеми, що руйнують багато поколінь українців фізично й духовно.

У переважній більшості тез-міркувань позиція автора все ж не відсторонена – він

виразно позиціонує себе як громадянина, який носить у собі частину історії своєї країни, тобто причетний до долі українського народу. Тому й переймається всім, що його невлаштує, хвилює, що йому болить. Широко залучаючи іронію, сарказм, гротеск, він оперує незаперечними фактами. Його висновки містять констатації-докори українцям і водночас філософськи глибокі узагальнення («Слабкість – коли наступаєш комусь на п'яти. Сила – це втеча від чужих п'ят. Слабкість суцільна. Сила кровоточива» [4, 145]) або дещо перефоровані інтертекстуальні конструкції («Ей, народе мій, помучений, підбитий!» [4, 155]).

С. Процюк за допомогою численних ситуацій, мікросцен, епізодів, описів, різноманітних і водночас показових психостанів констатує наслідки спотворення совєцькою ідеологією морально-етичних засад суспільства з насадженням підневільного становища, створенням ситуацій, коли зневолена людина не помічає обмеження свободи, бо у внутрішніх структурах міцно закріпилося небажання (а чи й страх) щось змінити. Р. Ліфтон називає цей стан «психологічним тероризмом» [див.: 2]. Саме він і здійснювався в Радянському Союзі по відношенню до українців.

У романі представлено два покоління українців – у такий спосіб автор намагається якомога повніше означити контури причин і наслідків, що мають пояснити, чому герої-українці *не відбулися*. Проте заявлені у тексті відомості варто прочитувати глибше, занурюючись у підтексти. Скажімо, слушно найперше зауважити, що батьківський дім не став для Анни осердям добра і взаєморозуміння, не був фортецею її душі. Міжособистісні стосунки її батьків були нещирими й холодними. Автор замовчує причини таких дисгармонійних стосунків у родині. Проте слід пам'ятати, що це був період постійного держконтролю у приватній сфері. Деструктивну українську родину створювала тогочасна радянська система. Як відомо, від часів Сталіна культ матері був суттєво спрагматизований – жінка відповідала за збільшення народонаселення. Урівнювання прав чоловіка й жінки негативно позначилося на обох статях. Занадто активне введення жінки у виробничу сферу не давало їй можливості більше часу проводити з сім'єю, дітьми та

приділяти час собі. «Потрійне» навантаження на жінок супроводжувалося поступовою трансформацією інститутів шлюбу й материнства, а також звуженням кола обов'язків чоловіків. Нова гендерна система в умовах державного регулювання заклала міну сповільненої дії посиленого атрофування їхньої відповідальності за свої сім'ї, поступової моральної деградації і навіть маргіналізації» [1]. Радянська система намагалася максимально задіяти жінку: вона мала працювати, бути активною у громадському житті, вести господарство, виховувати дітей і доглядати літніх родичів. Проте поєднувати це було виснажливо, а почасти й неможливо. Вона мала весь час працювати, щоб забезпечити родину. Від жінки вимагали «виконання функцій, які компенсували нерозвиненість відповідного сервісу й дефіцит товарів широкого вжитку» [1]. Завантажена (чи як тоді говорили: активна) жінка несвідомо перебирала на себе переважну більшість обов'язків і звільняла від обов'язків чоловіка, який ставав пасивним, інертним, безвольним і почасти заповнював свій вільний час пиятикою чи аморальною поведінкою.

Саме у такій стандартній родині вчителів, які не любили ні доньки, ні один одного, і виховувалася Анна. «Патологізмання дитинства і юності» [4, 96] негативно позначився згодом і на її родинному житті, а також на її психіці й способі думання. Анна – один із ключових образів роману «Руйнування ляльки» – як і більшість тогочасної молоді, вчасно не пізнала себе, своїх можливостей, ніколи себе не аналізувала, *не переглядала*, не сповідалася собі щиро. Кмітливості та ініціатива не схвалювалися, адже вони могли похитнути стабільність системи. Безініціативність прийнятна для системи, яка сама подбає про людей *як треба*. У таких умовах формувалося відсторонене ставлення українців і до себе.

Навчання у вузі не принесло Анні задоволення, а лише поглибило її сірість, невиразність, байдужість і нецікавість до життя та посилило закомплексованість. Вона ставала нецікавою не лише іншим, а й собі. Освіта, а згодом і професія не надали їй внутрішньої волі, не зробили фінансово незалежною. Із достатніми професійними знаннями і вміннями вона була людиною без місця в суспільстві,

з низькою самооцінкою, бо вповні не зреалізована, не зацікавлена життям – вона не розуміла значеннєвості, важливості й потрібності свого життя. Анна постійно перебувала (як правило, не усвідомлюючи) у стані приниження і самозневаги; це живило її духовний сервілізм, що засвідчують показові епізоди її підзаробітків у багатій родині. Зациклена Анна все більше обезбарвлювалася й внутрішньо деформувався.

Шлюб із Іваном не став для неї осердям взаєморозуміння і себе-реалізації як жінки й згодом як матері. Інтимні стосунки зі шлюбним чоловіком теж не принесли їй радості. «Зробив діти – і не лізь до мене» [4, 150], – говорить вона чоловікові. Її ритм життя порушений, і вона не знає як(і не вміє) його відлагодити – в неї немає ні досвіду, ні бажання. Додамо, що кардинально розритмоване родинне життя було і в її батьків. Поведінкові стандарти у сім'ї Івана й Анни порушені: «Я все можу витримати, крім спільного ложе» [4, 150], – зауважує жінка. І далі пояснює: «*Не гріє* (письмівка С. Процюка. – Л. Г.) мене Іванова любов. Чомусь не гріє. І ніколи не гріла, навіть тоді, коли ми трималися у кінотеатрі за руки» [4, 150]. Вагітність теж стала для неї не радістю, а важким тягарем. А згодом «Анна відчувала, що бабіє і байдужіє» [4, 149]. Для жінки, що не отримує радості від життя, не має сили волі, відчуття байдужості чи не найстрашніше. Так система знищила спочатку в її матері, яка не спізнала радості від шлюбу, а потім і в Анні все жіноче – у щоденних клопотах і боротьбі за гріш вона, як і мати, не вміла радіти життю, не навчилася осмислювати неповторність його митей та розуміти їх вартісність. Анна не спроможна – бо не навчили – осягати глибші смисли буття й розуміти, скажімо, працю, родину не як даність, а як цінність, що утверджує значеннєвість людини найперше для неї самої. Навіть із роками Анна не збагнула сутності цих непромінальних вартостей. Так був атрофований одвічний зв'язок передачі знань. Комуністична ідеологія та диктатура сформувала з українця людину без власного тону життя. Переважна більшість мала хибне уявлення про себе. «Кастранти власного авторитеу» [4, 101], – про такий тип людей говорить С. Процюк у III частині роману.

Люди без власного сприйняття й розуміння світу, без бажання саморозвиватися, без чітко окресленої мотивації, без позитивного власного досвіду. Їх навчили бути, як усі, іти в ногу, не виламуватися із загальноприйнятих радянських трафаретів. Так у романі підтекстово зашифрована табуйована в радянські часи ідея свободи, брак якої особливо відчували творчі, патріотично налаштовані, духовно сильні українці.

Анна не мала смислу власного світу. Вона потрапила у конфлікт із самою собою, проте не усвідомила цього, а отже, в неї не виникла потреба вирішити конфлікт. А це становило загрозу для її «Я»: вторинне місце у її житті дітей (хоча вона про них дбала), шлюбу (згодом він розпався), неповага до себе, другосортність професійної діяльності формують у її свідомості комплекс меншовартості. Матеріальна скрута після розлучення посилює раніше заявлену і в її внутрішніх структурах неповноцінність, себе-неповагу й інертність. Дисбалансні стани, у яких чи не упродовж усього життя перебувала героїня, негативно в перспективі позначаться на її дітях – недовіра матері спричинить невиконаність їхнього життя якістю. Яка ж їм потрібна буде внутрішня робота, щоб бути повноцінними громадянами незалежної України, щоб у майбутньому вийти на Майдан Гідності!

Анна помічала свою нікчемність й усвідомлювала нікому непотрібність, і від цього ефективність її життя катастрофічно знижувалася. Жінка ніби не жила, а писала чернетку свого життя. Вона жила в системі, що вичавлювала енергію, руйнувала з середини, робила людину байдужою. Відчуття чужості, зайвості в цьому світі, абстрагованість від сім'ї, родинної пам'яті, що вилучена з поколінь українців, тотальна непричетність до творення історії – це результат роботи советів, спрямованої на системне руйнування національного в українцеві. Сміслові структури у світорозумінні українців зазнали змін – не одне покоління представників нашого народу розучилося повномасштабно розуміти світ, себе, чути голос крові, керуватися інтуїцією тощо. Активність як атрибут духу в переважній більшості людей атрофовувалася. Внутрішній страх і зовнішня стриманість стали ключовими характеристиками

українців на десятиліття. Ці характеристики, як відомо, притаманні людям, котрі вийшли з в'язниці [див. про це детальніше: 1]. Світ ніс Анні різні загрози: вона боялася, що її дітям не буде чого їсти, що не буде чим заплатити за комунальні послуги, боялася дорогого унітазу в квартирі багатіїв, боялася скривдити розбещеного малюка, за яким доглядала і сподівалася отримати гроші від його багатих батьків, боялася не отримати зароблених грошей чи крадіжки цих грошей тощо. Дипломований педагог гарний фахівець, Анна не може захистити себе і своїх дітей. Обставини не сприяли жінці, проте героїня не виробляла імунітету проти цих обставин.

Самотньо почувався у світі й Іван. Родина, в якій він зростав, також не була осердям щирості й схроном для його «Я». Віддаленість один від одного членів родини створювала атмосферу поверхових стосунків і розбалансованого способу життя. Передчасна смерть старшої сестри так і залишилася для нього таємницею, та, власне, це його особливо й не цікавило. З середньою сестрою він також не був близьким. «Іноді Івану здавалося, що це не його сестри, а чужі дівчата, які навіть не люблять одна одну. Так і ходять будинком не брат і дві сестри, а три різні, безмежно далекі цифри. Три паралельні прямі, що ніколи не перетнуться» [4, 185]. Хлопця часто охоплювало «відчуття якоїсь дивної і вродженої чужості. Недотичності до того, що робили і говорили батьки, ровесники та знайомі. Байдужості до їхніх справ та проблем» [4, 185]. Йому подобалися цифри, бо вони не можуть образити, «їм теж неможливо зробити боляче» [4, 185].

«Обвиклий із дисгармонією» [4, 97], Іван у шлюбі з Анною не відчував себе сильним чоловіком. Герой не знав, у чому він винний і не міг довести свою невинність. Це, за Р. Ліфтоном, стан в'язня комуністичного режиму [див.: 1]. І тому чи не вповні закономірною є поява в його житті коханки Люди, яка хоча б певний час дарувала йому умиротворення.

Як бачимо, Анна й Іван не мали свого тону життя – так з'являється загроза фізичного й духовного розбалансування, що формує нестабільну особистість. У них ще міцно живе радянська модель людини з яскраво вираженою психологією жертви. Вони вирости

в просторі (родина, суспільство) без української суті, без акцентування на значущості людського «Я», без орієнтування на національні цінності й родову пам'ять – тому й чужі у своїх сім'ях, духовно безпритульні, бо не заґрунтовані у родинні традиції. Їхнє буття характеризується внутрішньою розцентрованістю: «Мой адрес – не дом и не улица, мой адрес – Советский Союз». Вони задовольнялися найменшим, у них не було мрій, їх не навчили (і забороняли) боротися за гідність, бо радянська система постійно притлумлювала національну й людську гідність.

Іван та Анна – молоді люди, проте вже втомлені життям, розгублені від безперспективності. Їх не вчили шукати в собі резервів для самозбереження і себе-реалізації. Радянський лозунг «Бути як усі» негативно позначився на процесі формування їхньої самовизначеності в соціумі. Вони без віри в свої сили, не мають точки опори й бажання опору, без виразної ідентичності – індивідуальної, національної, – бо система готувала безпечну особистість. Вони – одиниці з гібридною ідентичністю, без національного осердя. Їх почуття власного «Я» постійно обезсилювалося і ставало аморфним. Вони належать до тих людей, які, потрапляючи в регресивну позицію, почуваються позбавленими сили, влади й індивідуального існування [див. про це детальніше: 1]. Так поступово створювалися передумови для процесу дегуманізації, себе-неповаги й «внутрішньої капітуляції» (Р. Ліфтон) – відмови від особистої автономії. «Підрич ідентичності і є той удар, через посередництво якого в'язень «помирає для світу» [1], – зауважує Р. Ліфтон, характеризуючи в'язня комуністичної системи. У подібному стані перебували й герої роману С. Процюка «Руйнування ляльки».

Письменник констатує зміни в ментальності українців – сформувалася одиниця, яка жила в незалежній Україні, але за пропагандними імперією законами й правилами. Пасивність і підміна смислів дезорієнтували й обезволювали людину. Потрапляння в різні ситуації у невідготовлених особистостей породжували комплекси й проблеми. «Що ж залишається? Який вихід?» [4, 150] – запитує автор. «Всі твої входи і виходи анно замуrowані цементом потрійної сили із дванадцятьма

ключами а твій іван не ключар жінко і навіть не муляр. він не вмів руйнувати щоб збудувати заново...але і ти не фея нещасна холодна фрау розпачлива фригідна корівко бідна пацієнтко зразкова і погана мамо взірцева і обдурена дочко інфантильна філістерко ялова міщанко із душком химерного нарцисизму для бідних бездушна егоїстко трагічна жінко із обпеченими крилами» [4, 150–151]. Проте, як бачимо, це не рецепт виходу, а узагальнення-висновок про героїню-українку, яка бажає себе таки збагнути й почати розуміти.

Щоб увиразнити складність стосунків героїв із дійсністю та означити причини нерозуміння персонажами самих себе, С. Процюк вводить Ляльку – «символ неврозу», як він пояснює в одному зі своїх інтерв'ю [6]. Загальновідомо, що факторами, які провокують невроз, є внутрішні й зовнішні конфлікти, тривалий стресовий стан, психологічні травми, педвотома. На думку К. Хорні, невроз – це захисна реакція психіки від несприятливих соціальних факторів – приниження, соціальна ізоляція, зневажливе ставлення, агресія тощо [див. про це: 3]. Щоб захиститися від цих проявів, психіка формує своєрідний захист. Люди, які страждають від неврозу, нерішучі, мають комунікаційні проблеми, викривлену самооцінку, часто переживають страх, тривогу, панічні стани; вони дратівливі, їх легко образити. Люди з неврозом мають порушення працездатності, конфлікти з близькими.

Отже, Лялька-невроз є прямою загрозою героям роману С. Процюка, бо «де починається Лялька, закінчується людина» [4, 223], бо «Лялька може виїсти душу» [4, 115]. І далі в романі подано узагальнення, що підкреслює масштабність явища: «Україна – це лялька! Покалічена лялька...» [4, 223]. Іван чи не єдиний у романі, хто спочатку відчуває, а потім починає розуміти, що втрачає в своєму житті щось надзвичайно важливе. Йому на допомогу приходять автор, також громадянин України, який щиро переймається долею цього чоловіка: «Зруйнуй свою внутрішню Ляльку – і станеш вільним» [4, 137]. А згодом знову переконливо наполягає: «Треба знищити свою страхітливую Ляльку. Своє глибоке-глибоке і приховане-приховане відчуття безсилля, розпачу та самотності...Треба об'єднатися

душами із тим, хто близький тобі. Таких людей є чимало» [4, 194], «Слабкість – це зараза, Іване. Вичавлюй її, видушуй...» [4, 145]. І нарешті, мабуть, не без задоволення, автор констатує, що, «концентруючи всі залишки напівпаралізованої волі, Іван підвівся. І пішов» [4, 195].

Пошуки героєм себе були складними й суперечливими: «Де я? Скільки у мене «я»? Навіщо вони мені?» [4, 196]. І допомогло йому в складному процесі пізнання себе й повернення до себе Архе – ще одна підказка С. Процюка – письменника й глибокого аналітика. Прикметно, що саме героя-чоловіка автор наділяє здатністю прозріти. Він – один із усіх у романі спроможний означити простір опору – спочатку внутрішнього, а потім і зовнішнього – імперському варіанту життя. Іван був за крок від самозради і все ж у відповідальний і вирішальний момент спрацював генетичний раціоналізм, актуалізувалися вроджені ідеї, знання, незалежні від впливів та експериментів над особистістю в тоталітарній системі. Власне внутрішньої боротьби Івана у романі не описано; є роздуми, сумніви, видива, що скеровували чоловіка на духовну реабілітацію, на утвердження особистості як носія рідної культури, на відродження національної ідентичності.

Процес свідомо-підсвідомого ототожнення Івана зі своєю нацією, історією, культурою засвідчують промовисті сюрреалістичні картини-видива з триметровим двійником Івана, бенкетом з іванами й іванихами і білими людьми «у білих одягах» [4, 196]. Це доволі непривабливі картини, проте вони – його історія, етапи пошуку «Я», за допомогою занурення в Архе. Іванові являються білі сади і біла хата – це туга його ества за автентичним світом. Пошуки були емоційно виснажливі. Він мав самотужки набути себе: «...я нічого не знаю і не розумію, не маю із ким порадитися, фатально заплутавшись у своїй ізоляції, тюрмі і пастці; ...я так стомився від себе, минулого – і ще не набув себе, іншого; я опинився на помешів'ї, яке будував ціле життя власними руками: одна не відала, що чинила друга, а друга не хотіла нічого знати про першу, де змагаються поміж собою два моїх «я»...» [4, 198]. У таких складних душевних митарствах знову порада: «Шукай, Іване, свою загублену зірку, подивися

на свій втрачений рай, відкопай з-під завалів руїн своє дитяче серце; може, знайдеш...» [4, 199]. Іванові радять бути справжнім, повернутися до живильних національних коренів, до Архе. Це непросто, бо «ти розумієшся на його (Архе. – Л. Г.) недоліках і прорахунках, тямшиш темні і калічні боки цієї – як її там? – ментальності» [4, 243]. Героєві треба знайти в собі сили і звернутися до *свого* – поганьбленого, знеціненого, зневаженого, не завжди привабливого. Такі вчинки потребують сміливості й особливих зусиль. Проте це можливо, бо Іван – частина історії, якої не забув: «Пам'ятаєш, Іване, як фанатичні совєцькі патріоти просилися на фронт, на передову, у батальйони особливого призначення, щоб кров'ю викупити безвинну вину перед червоною імперією? [...] Пам'ятаєш, як жив той великий українець, який казав, що не любить русинів? Часто він не мав грошей навіть на хліб. Його, вже спустошеного і відреченого, галичани перед смертю називали Мойсеєм [...] Пам'ятаєш? Розумієш? Знаєш?» [4, 248]. У цих словах прочитується довіра автора до свого героя-українця, в якому ще жива українська основа.

В останній, восьмій частині роману запропоновано багато різних варіантів подальшого життя для Івана. Герой має обрати свій, правильний – відповідно до своїх протиріч і

зроджених із внутрішніх структур бажань, з огляду на зрідненість із землею, українською культурою та історією. Вибір складний і відповідальний, попереду потужна робота, адже Ляльку зруйновано.

У романі С. Процюка «Руйнування ляльки» запропоновано алгоритм роботи українця над собою, щоб не втратити ідентичності. Кожен, хто зумів почути рідне у голосі дзвонів, здатен зруйнувати складені упродовж десятиліть і передані попередніми поколіннями радянські стереотипи життя й мислення, повернутися до родової пам'яті, національної історії, заглибитися у свою сутність. Роман посутньо увиразнює загальну концепцію героя української літератури початку ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Гендер по-радянськи: навантаження жінки в СРСР звучувало коло обов'язків чоловіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/44370>.
2. Лифтон Р. Дж. Технология промывки мозгов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://trinity-mission.ortox.ru/data/documents/lifton.pdf>.
3. Невроз [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www/likar.info>.
4. Процюк С. Руйнування ляльки / Степан Процюк. — К. : Ярославів Вал, 2010. — 280 с.
5. Процюк Степан [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://old.granit.com/ua>.
6. Степан Процюк презентував у Києві новий роман «Руйнування ляльки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.firtka.if.ua>.

LARYSA GORBOLIS
Sumy

ABOUT THE PRESERVATION OF THE IDENTITY IN THE NOVEL «DOLL DESTRUCTION» BY STEPAN PROTSYUK

The article, based on the novel «Destruction Dolls» by the modern Ukrainian writer S. Protsyuk, shows the effects of the influence of the Soviet system values on the Ukrainian generation, suggests the «recipe» out of the spiritual crisis to the modern Ukrainians and accentuates on the threat of renunciation of national priorities.

Key words: national identity, character, psychological trauma, nature, pathology.

ЛАРИСА ГОРБОЛІС
г. Сумы

О СОХРАНЕНИИ ИДЕНТИЧНОСТИ В РОМАНЕ СТЕПАНА ПРОЦЮКА «РАЗРУШЕНИЕ КУКЛЫ»

В статье на материале романа современного украинского писателя С. Процюка «Разрушение куклы» рассматриваются последствия влияния советской системы ценностей на поколение украинцев, предложен современному украинцу «рецепт» выхода из духовного кризиса и сделан акцент на угрозе отречения от национальных приоритетов.

Ключевые слова: национальная идентичность, герой, психотравма, характер, патология.

Стаття надійшла до редколегії 11.12.2015